

ROZSTANIA • OBITUARIES

Dr ADAM STANISŁAW BURSA
(25.02.1908–12.10.1990)

Fot. 1. Adam Bursa w starszym wieku
Photo. 1. Adam Bursa in older age.

Doszła do mnie wiadomość o śmierci w Kanadzie Adama Bursy, jednego z pionierów polskich badań fykologicznych (algologicznych) Bałtyku. W latach 1934–1939 pracował jako jedyny specjalista w tym zakresie w świeżo utworzonej Stacji Morskiej na Helu, a potem w Stacji Morskiej w Gdyni.

Poznałam go, gdy w 1965 roku przyjechał do Polski na XVI Kongres Międzynarodowego Towarzystwa Limnologów (SIL), zaproszony na wniosek profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego Karola Starmacha. Potem kilkakrotnie jeszcze odwiedzał Polskę i zawsze znajdował czas, by się z nami spotkać. Chciał zachować łączność z polską nauką. Oplacałam dla niego składki członkowskie w Polskim Towarzystwie Botanicznym i wysyłałam mu *Wiadomości Botaniczne*, które wysoko oceniał. Aż raz, list i zeszyt czaso-

pisma wróciły z adnotacją „The address unknown” i kontakt się urwał. Dopiero znacznie później od Profesora Janusza Wojtusiaka – syna nieżyjącego już profesora Romana Wojtusiaka – dowiedziałam się o śmierci Adama; pokazał mi też dwa ostatnie przysłane przez niego listy i dał adres jego żony. Ona podała mi datę jego śmierci i użyczyła kilku fotografii.

Przytoczone niżej szczegóły z jego życia pochodzą z życiorysu, który mi przysłał we wrześniu 1982 roku, z prośbą o wykorzystanie do napisania wspomnienia o nim, gdy już umrze, gdyż nie chciałby być całkowicie zapomnianym w swoim kraju ojczystym. Później okazało się, że był to nieco zmieniony i uzupełniony tekst jaki został dołączony do akt z datą 11.XI.1966 r. przy przewodzie doktorskim, który miał miejsce w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (starałam się tu włączyć niektóre opuszczone w nim szczegóły). W tym samym celu przesłał mi spis swoich publikacji, który po uzupełnieniu wykorzystywałam też w *Polskiej Bibliografii Fykologicznej* (1990). Jego oryginalny tekst pisany jest w trzeciej osobie (moje w nim uzupełnienia napisane są w nawiasach kwadratowych).

„Adam S. Bursa ur. we Lwowie 25 lutego 1908 roku rel. Rzymско-Kat. z matki Heleny Wiśniewskiej i ojca Aleksandra. Szkołę powszechną oraz gimnazjum im. Seweryna Goszczyńskiego ukończył w Nowym Targu, Województwo Krakowskie.

W roku 1928 rozpoczyna studia przyrodnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, botanikę jako przedmiot główny. Specjalizuje się w pracowni algologicznej pod kierunkiem prof. J. Wołoszyńskiej w systematyce glonów słodkowodnych i ogłasza pierwsze prace nad glonami Tatr. W marcu 1934 uzyskuje dyplom Mgr. filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim, zaś w maju tegoż roku zostaje mianowany Asystentem Stacji Morskiej na Helu, będąc również stypendystą Funduszu Kultury Narodowej w Warszawie. W tymże okresie był członkiem Komisji Fizjograficznej P. A. Um. [Polskiej Akademii Umiejętności] w Krakowie, Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Polskiego Towarzystwa Botanicznego w Krakowie, oraz innych towarzystw naukowych.

W roku 1935/36 jako stypendysta F.K.N. studiuje w Oslo pod kierunkiem Prof. H. H. Grana i T. Braaruda systematykę organizmów nannoplanktonowych oraz metody określania roślinnej produkcji mórz. Po powrocie na Hel był współwykładowcą kursów dla nauczycieli gimnazjalnych i studentów uniwersyteckich.

Kampania wrześniowa zastaje go w Stacji Morskiej w Gdyni, gdzie zgłasza się do kosynierów bro-

Fot. 2. W Stacji Morskiej w Helu. Stoją od lewej: mgr Walerian Cięglewicz, mgr Adam Bursa, mgr Władysław Mańkowski, mgr Stanisław Kijowski, mgr Zygmunt Mulicki. Siedzą od lewej: dr Borys Dixon, doc. Mieczysław Bogucki, prof. Michał Siedlecki, dr Kazimierz Demel. Zdjęcie z około 1937 roku.

Photo. 2. In the Hel Marine Station. Standing from left: Walerian Cięglewicz MSc, Adam Bursa MSc, Władysław Mańkowski MSc, Stanisław Kijowski MSc, Zygmunt Mulicki MSc. Sitting from left: dr Borys Dixon, doc. Mieczysław Bogucki, professor Michał Siedlecki, dr Kazimierz Demel. The photo was taken probably in 1937.

niących wybrzeża. [W liście z 31.IX.1982 pisał mi: „gdy Oksywie padło, drogą okrężną przez Niemcy dobiliśmy się do Krakowa”].

Spod okupacji nazistowskiej uchodzi przez Tatry do Czechosłowacji i na Węgry, gdzie zostaje internowany w obozie Garani. Uchodzi z obozu do Budapesztu, gdzie spotyka prof. dr K. Roupperta pracującego nad albumem zburzonej Warszawy. Wiedząc o tworzeniu się armii polskiej wędruje przez Dunaj do Herceg Szanto, gdzie dochodzi go wieść o klęsce Francji.

Wierząc w ostateczne zwycięstwo demokracji przekracza Dunaj, w którym topią się jego rękopisy bałtyckie. Dzięki pomocy byłych Polaków dociera do Adriatyku, gdzie powstaje obóz cywilny, w którym przyjmują go do służby wojskowej. W Splicie oczekuje na transport do Francji, co nie dochodzi do skutku, gdyż okręt zostaje storpedowany. Zostaje skierowany na Środkowy Wschód, przez Grecję, Bułgarię do Turcji. Z Turcji przewozi go statek „Warszawa” do Palestyny, do portu w Haifie.

W styczniu 1941 roku oficjalnie zostaje żołnierzem Brygady Karpackiej w obozie pod Emaus. W tymże roku przenosi się na pustynię pod Aleksandrię biorąc udział w obronie Egiptu, gdzie przebywa do połowy 1942. Urlopowany ze względów zdrowotnych dostaje się do wojskowego szpitala. Zaś w 1943, dzięki Funduszowi Kultury Narodowej, jest przeniesiony czasowo do cywila. W Izraelu spotyka prof. K. Roupperta, dzięki działalności którego powstaje Tow[arzystwo Przyrodników im.] M. Kopernika w Tel-Awiv, którego współzałożycielem był również piszący.

W roku 1943 wchodzi w związki małżeńskie, zaś w r. 1944 rodzi mu się syn. Poza tym uczy w gimnazjum polskim w Tel-Awiv. W roku 1945 wraca do szkół junackich ucząc w Rehovot i Ain Karem.

We wrześniu 1945 roku opuszcza Izrael i wraz z rodziną opuszcza Egipt udając się do Anglii, gdzie przebywa w okolicy Oxfordu w obozie aż do zwolnienia z armii w roku 1947. W latach 1949–1951 uczy

Fot. 3. Adam Bursa, badacz Arktyki.

Photo. 3. Adam Bursa as Arctic explorer.

biologii w angielskiej szkole w Hampton. Kilka miesięcy roku 1951 pracuje w hucie szklanej zarabiając na przejazd do Nowego Yorku, gdzie dociera latem tegoż roku. Pracuje w fabrykach wag, w hotelu i jako wolontariusz w Haskins Laboratories w N[ew] York, gdzie pisze pracę o bruzdnicy *Wotoszynskia*, oraz późniejsze prace wymienione w spisie. Napadnięty przez bossa, który uszkadza mu kregosłup, traci rodzinę. Unieruchomiony w gipsie pisze pracę o *Prorocentrum* wydaną po 9 latach w Kanadzie.

W roku 1953 zawiera kontrakt z Instytutem Arktycznym w Nowym Yorku na badania produkcji nanoplanktonu Oceanu Arktycznego. W ciągu kilku-miesięcznego pobytu na Alasce zebrał materiały opublikowane w pracy wydanej przez *Arctic J [ournal]* w roku 1963. Do Montrealu udaje się zgodnie z kontraktem z McGill Uniwersytetu, od którego otrzy-

muje Carnegie McGill Grant na badania planktonu wód północnych. W roku 1955 zostaje zaangażowany przez Rząd Kanady jako pierwszy planktolog [nieistniejącego już] Fisheries Research Board of Canada, gdzie pracuje do roku 1973. W roku 1958 wstępuje w ponowne związki małżeńskie.

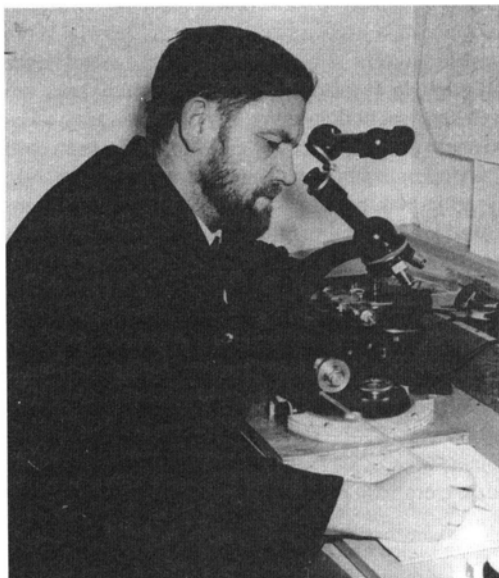
Późniejsze prace objęły produkcję wód Arctic-Atlantic oraz niektóre jeziora słodkowodne Północnej Kanady.

W roku 1973 przenosi się do Ottawy, pisze książkę pod tytułem *Transpersonal psi Endeavour*.

Tu kończy się tekst przesłany mi przez A. Bursę

Adam, zaprzyjaźniony z Romanem Wojtusiakiem i jego żoną Haliną od czasu wspólnych badań organizmów dennych Bałtyku (prowadzonych przy pomocy prymitywnego hełmu nurkowego), utrzymywał z nim listowny kontakt po wojnie. Mimo tęsknoty, nie ośmielił się jednak wrócić do Polski, ani przyjechać samemu w odwiedziny. Obawiał się represji i możliwości aresztowania, gdyż takie przypadki były znane i szeroko dyskutowane na emigracji.

W czasie pobytu w Polsce w 1965 roku, odnalazł u siostry w Nowym Targu swój obszerny maszynopis dotyczący sinicowego zakwitu na Zatoce Puckiej. Został on wykorzystany jako rozprawa pt. *Epicenozy na Nodularia spumigena Martens w Bałtyku* w czasie przewodu doktorskiego otwartego na UJ. Jest to interesujące, że mimo dużego dorobku naukowego, Adam nie chciał robić doktoratu na obczyźnie i chętnie

Fot. 4. Adam Bursa przy mikroskopie.

Photo. 4. Adam Bursa at the microscope.

nie skorzystał z nadarzającej się okazji dopełnienia tego w swojej macierzystej uczelni. Profesor R. Wojtusiak podjął się promotorstwa, a profesor Starmach był pierwszym recenzentem. Ja też z przejęciem pisałam recenzję i uczestniczyłam w egzaminie i w obronie starszego, zasłużonego kolegi. Obrona rozprawy miała miejsce 11 listopada 1966 r. w pięknej oprawie, w auli UJ. Tam też, niedługo potem, odbyła się promocja załatwiona w trybie przyspieszonym, dzięki staraniom profesora Wojtusiaka.

Pracując na Alasce i w północnej Kanadzie, na jeziorach, rwących rzekach i na morzu, Adam zbierał materiały dla siebie i dla specjalistów z innych dziedzin. Nieraz był narażony na rozmaite niebezpieczeństwa. Z daleka od ludzi, zdany na swe własne siły, pędził niejednokrotnie życie trapera. Że tkwiła w nim też artystyczna dusza, mam dowód w postaci namalowanego przezeń obrazka, który wisi teraz w mojej pracowni. Jest na nim ptaszek, „arctic turn” – po polsku rybitwa popielata zwana też arktyczną (*Sterna paradisaea* Pont.) – który zwykł wędrować od bieguna do bieguna. Przysyłając mi go Adam napisał: „Tęgo ptaszka naszkicowałem w eskimoskiej wiosce Point Barrow... Było to w maju. Patrząc z chałupki eskimoskiej na Ocean Arktyczny podziwiałem kry płynące w kierunku Cieśniny Beringa (wielki mróz) i słuchałem tych oto skrzeczących ptaków (wielki mróz), że warto by było polecieć z nimi na Antarktydę”.

Był bardzo dobrym specjalistą, szczególnie kontynuował zainteresowanie bruzdnicami (*Dinoflagellata*) zapoczątkowane u swojej mistrzyni Jadwigi Wołoszyńskiej (która w badaniach tej grupy systematycznej zdobyła światową sławę). Jego publikacje, których spis jest tu dołączony, stanowią poważny wkład do nauki polskiej i światowej. Miał daleko zaawansowany rękopis monografii bruzdnic arktycznych. Nigdy go jednak nie ukończył, gdyż zaczął się interesować zjawiskami paranormalnymi i parapsychologią. Pasja ta tak go ogarnęła, że resztę życia spędził na studiowaniu tych zagadnień i na pisaniu książki zatytułowanej *Transpersonal psi passion* (taki tytuł podawał mi w listach). Temu poświęcał się aż do śmierci.

W jesieni 1985 roku miał wylew krwi do mózgu i został częściowo sparaliżowany. Wymagał stałej opieki, więc ze szpitala przewieziono go do lecznicy, gdzie cierpliwie poddawał się zabiegom terapeutycznym.

Do końca opiekowała się nim druga żona, Marjorie, z którą był „friendly divorced”. W liście do Prof. Wojtusiaka pisała: „I really admire the way he has accepted the inevitable limitation on life that he is now

experiencing. He spends most of his time in a wheelchair”. Zmarł 12 października 1990.

Pozostał w mej pamięci jako mężczyzna silnie zbudowany, energiczny, dzielny i szczerzy, mocno zaangażowany emocjonalnie w to co robił, o marzyielskim spojrzeniu niebieskich oczu. Niech pamięć o nim, o jego życiu i pracach wejdzie na zawsze do historii polskiej nauki.

Jadwiga SIEMIŃSKA

DR. ADAM S. BURSA (25.02.1908–12.10.1990)

Dr. Adam Stanisław Bursa, the pioneer in the Polish phycological investigations of the Baltic Sea, died in Canada the 12th of October 1990.

He was born the 25th of February 1908 in Lwów. He studied botany at the Jagiellonian University in Cracow (1928–1934) and gained his master's degree under professor Jadwiga Wołoszyńska. He was then appointed assistant at the Hel Marine Station and afterwards, at Marine Station in Gdynia 1934–1939).

When the II World War broke out in Poland he escaped the German occupation crossing the Tatra Mountains, Czechoslovakia, Hungary, Yugoslavia, Greece and Bulgaria to Turkey and later to Palestine. There he entered the Polish Carpathian Brigade and took part in the defense of Egypt (1941–1942). In 1943 he was teaching in a Polish high school in Israel, and – cooperating with professor Kazimierz Rouppert – took part in organizing the Polish N. Copernicus Naturalists' Society in that country.

In 1945, shortly after the war ended, he came with the Polish army to England, from where he went to New York. Besides working to earn money to live, he engaged himself as a volunteer to the Haskin's Laboratories. It was only in 1953 that he started to work in the Arctic Institute in New York and collect materials in Alaska to study nannoplankton production of the Arctic Ocean.

Then he moved to Montreal where he was appointed at McGill University to investigate plankton in the northern waters. He was next employed as the first planktologist by the governmental Fisheries Research Board of Canada. Collecting materials – also for the specialists in other fields of science – he penetrated rugged regions of north Canada and Alaska, distant lakes, rapid torrents and severe sea.

Despite homesickness he did not dare to come back to Poland for fear of the retaliatory methods of the communistic regime. Invited by Polish professors in purpose to attend the XVI Congress of the Societas

Internationalis Limnologorum he paid his first visit to his native country in 1965. Then he recovered his manuscript entitled *Epicenoses on Nodularia spumigena Mertens in the Baltic Sea*. That served him as the dissertation for his doctor's degree which he gained at the Jagiellonian University in Cracow in 1966.

Retiring, he moved to Ottava where he was working on a book concerning the *Transpersonal psi endeavour*, his life's last passion. He died in a nursing home following a stroke and a long illness.

Adam Bursa will remain in our memory as a great Polish patriot and a very good phycologist, particularly specialized in the freshwater and marine dinoflagellates. His publications (the list of which is here included) made a considerable contribution to Polish and world science.

PUBLIKACJE DR ADAMA S. BURSY

PUBLICATIONS OF DR. ADAM S. BURSA

1934. *L'Hydrurus foetidus* Kirchn. dans la Tatra Polonaise. Ecologie et morphologie (1). *Compt. Rend. Mens. Séances, Acad. Polon. Sci., Cl. Sci. Math. Nat.* **6**: 6.
- *Hydrurus foetidus* Kirchn. w Polskich Tatrach. I. *Hydrurus foetidus* Kirchn. in der Polnischen Tatra. Oekologie, Morphologie. I. *Bull. Intern. Acad. Polon. Sci. Lettres, Cl. Sci. Math. Nat., Sér. B* **1**: Sci. Nat., **1**: 69–84.
  - *Hydrurus foetidus* w Polskich Tatrach. II. Fenologia *Hydrurus foetidus* in der Polnischen Tatra. II. Phenologie. *Bull. Intern. Acad. Polon. Sci. Lettres, Cl. Sci. Math. Nat., Sér. B* **1**: Sci. Nat. **1**: 113–131.
1935. Glony osiadłe, występujące w wodach przybrzeżnych polskiego Bałtyku Liste des algues recueillies dans les eaux de la Baltique Polonaise. *Bull. Intern. Acad. Polon. Sci. Lettres, Cl. Sci. Math. Nat., Sér. B* **1**: Sci. Nat. **1**: 69–76.
1937. Lista wodorostów osiadłych występujących w wodach przybrzeżnych polskiego Bałtyku The list of seaweeds from Polish part of the Baltic. *Biul. Stac. Morsk. w Helu* **2**: 23–28.
1938. *Chlorochytrium Cohni* Wright w wodach Zatoki Gdańskiej *Chlorochytrium Cohni* Wright in the coastal waters of Danzig Gulf. *Biul. Stac. Morsk. w Helu* **3**: 40–43.
- Kilka uwag o gatunkach *Desmotrichum undulatum* J. Ag., *D. balticum* Kütz. oraz *D. scopulorum* Rke występujących w wodach Zatoki Gdańskiej Some remarks on *Desmotrichum undulatum* J. Ag., *D. balticum* Kütz. and *D. scopulorum* Rke found in the Gulf of Danzig. *Acta Soc. Bot. Polon.* **15**(3): 233–244.
  - Notatka o kilku godnych uwagi gatunkach planktonowych dotychczas nieznanach z Zatoki Gdańskiej Notice about some interesting plankton species till yet unknown from the Gulf of Danzig. *Biul. Stac. Morsk. w Helu* **3**: 63–68.
- O dwu nieznanach z Zatoki Gdańskiej zielenicach, *Cladophora arcta* Kütz. (*Spongomorpha arcta* Kütz.) i *Aegagrophila Martensii* (Menegh.) Kütz. Two species of Chlorophyceae new for the Gulf of Danzig. *Acta Soc. Bot. Polon.*, **15**(2): 199–203.
1939. BRAARUD, T., A. BURSA: The phytoplankton of the Oslo Fjord 1933–1934. *Hvalrådel's Skr.*, **19**: 1–47.
- BURSA, A. S., H. i R. WOJTUSIAKOWIE: Badania nad fauną i florą denną Zatoki Gdańskiej dokonane przy użyciu helmu nurkowego Untersuchungen über die Bodenfauna und Bodenflora der Danziger Bucht unter Anwendung eines Taucherhelms. *Bull. Intern. Acad. Polon. Sci. Lettres, Cl. Sci. Math. Nat., Sér. B* **1**: Sci. Nat. **2**: 61–97, pl. II.
  - WOJTUSIAK, R. J., H. WOJTUSIAK, A. BURSA: Quantitative Untersuchungen über Fauna und Flora der Hafempfähle an der polnischen Ostseeküste. *Bull. Intern. Polon. Sci. Lettres, Sér. B* **2**: 137–174.
1944. On comouflaging of crabs. *Przyroda, Tel-Aviv, Ed. Kazimierz Rouppert* **5**: 69–91.
1946. *Amphidinium semilunatum* Herdm. w Bałtyku i w Lewantyńskich wodach Morza Śródziemnego *Amphidinium semilunatum* Herdm. in the Baltic Sea and Levant waters of Palestine. *Wiedza, Tel-Aviv* **7**: 3–6.
- Some algae of the Palestinian coast. *Wiedza, Tel-Aviv* **7**: 11–16.
1948. BURSA, A. S., H. WOJTUSIAK, R. J. WOJTUSIAK: Badania nad fauną i florą denną Zatoki Gdańskiej dokonane przy użyciu helmu nurkowego Część II. Investigations of the bottom fauna and flora in the Gulf of Gdańsk made by using a diving helmet Part II. *Bull. Intern. Acad. Polon. Sci. Lettres, Cl. Sci. Math. Nat., Sér. B*: Sci. Nat., **2**: (1947): 213–239.
1953. *Rhizochloris nodulariae* nov. sp. in Baltic surface blooms. *Proc. Soc. Protozool.*, **4**(5): 22–23. (Abstract).
1954. *Heterocalyx* nov. gen. *levantinoides* nov. spec., an epiphytic Xanthophycean. *J. Protozool. (Suppl.)* **1**: 11. No 56. (Abstract).
- On the genus *Procoentrum* Ehrenberg 1883. *J. Protozool. Suppl.* **1**: 11, No 55. (Abstract).
  - *Schilleriella biseta* nov. sp., a Baltic estuarine Xanthophycean. *J. Protozool., Suppl.* **1**: 11, No 54. (Abstract).
1957. List of diatoms taken under the ice in the Gulf of St. Lawrence in February 1957. L. Lausier, MS Report, *Ocean. and Limnol.*, **9**, Appendix 1, ss 3.
1958. The freshwater dinoflagellate *Woloszynskia limnetica* n. sp. Membrane and protoplasmic structures. *J. Protozool.* **5**(4): 299–304.
1959. The genus *Procoentrum* Ehrenberg. Morphodynamics, protoplasmic structure and taxonomy. *Canad. J. Bot.* **37**: 1–31.
1961. Phytoplankton of the *Calanus* Expeditions in Hudson Bay, 1953, and 1954. *J. Fish. Res. Board Canada*, **18**(1): 51–83.

- Phytoplankton successions in the Canadian Arctic. *Soc. Amer. Bacteriologists*: 47. (Abstract).
- The annual oceanographic cycle at Igloodik in the Canadian Arctic. II. The phytoplankton. *J. Fish. Res. Board Canada* **18**(4): 563–615.
- 1962. Some morphogenetic factors in taxonomy of dinoflagellates. *Grana Palynol.* **3**(3): 54–66.
- 1963. Phytoplankton in coastal waters of the Arctic Ocean at Point Barrow, Alaska. *Arctic* **4**: 239–262.
  - Phytoplankton successions in the Canadian Arctic. Symposium on Marine Microbiology, C. H. Openheimer, ed., Ch. C. Thomas, publisher, Springfield, Illinois, USA, chapter **58**: 625–628.
- 1964. *Kofoidinium arcticum*, a new dinoflagellate. *Phycologia* **4**(1): 8–14.
- 1965. *Discoasteromonas calciferus* n. sp. an Arctic relict secreting discoaster. *Grana Palynol.* **6**(1): 147–165.
  - Ectoplasm as a morphogenetic factor in the dinoflagellate *Woloszynskia limnetica*; chondriom, chromatophores, morphological aberrants. XVI *Limnol. Conv. in Polonia*, Polish Acad. Sci., *Hydrobiol. Comm.*, Session in Warszawa, Abstracts: 21.
- 1966. Ectoplasm as a morphogenetic factor in the dinoflagellate *Woloszynskia limnetica*. *Verh. Intern. Verein. Limnol.* **16**: 1589–1594.
- 1967. BURSA, A. S., L. JOHNSON: Nannoplankton of marine origin from Great Bear Lake in the Northwest territories of Canada. *Nature* **214**(5087): 528–529.
- 1968. Epicenozy na *Nodularia spumigena* Mertens w Bałtyku Epicenoses on *Nodularia spumigena* Mertens in the Baltic Sea. *Acta Hydrobiol.* **10**(3): 267–297.
  - Marine plants. C. S. Beals (ed.): Science, history and Hudson Bay. Department of Energy, Mines and Resources, Queen's Printer, Ottawa, Vol. 1, Chapter 7, part **1**: 343–351.
  - Starch in the oceans. *J. Fish. Res. Board Canada* **25**(6): 1269–1284.
- 1969. *Actiniscus canadensis* n. sp., *A. pentasterias* Ehrenberg v. *arcticus* n. var., *Pseudoactiniscus apentasterias* n. gen., n. sp., marine relicts in Canadian Arctic Lakes. *J. Protozool.* **16**(3): 411–418.
- 1970. *Dinamoebidium coloradense* spec. nov. and *Katodinium auratum* spec. nov. in Como Creek, Boulder County, Colorado. *Arctic and Alpine Research*, **2**(2): 145–151.
  - *Dinamoebidium hyperboreum* spec. nov. in coastal plankton of Ellesmere Island, N. W. T., Canada. *Arctic and Alpine Research*, **2**(2): 152–154.
  - Improved nannoplankton sedimentation method adapted as an efficient tool in micropaleontology. Abstracts of papers, II Planktonic Conference, Rome, 1 s.
- 1971. Morphogenesis and taxonomy of fossil and contemporary *Dinophyta* secreting discoasters. A. Farinacci, éd., Proc. II Planktonic Conference. Roma 1970: 129–143 incl. pl. 1–2. Tecnoscienza, Roma.

**PROFESOR DR HAB. MARIA
ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA
(9.06.1913–21.03.1995)**

W imieniu Sekcji Paleobotanicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego z głębokim żalem zawiadamiam o bolesnej stracie, jaką poniosło całe grono paleobotaników polskich i zagranicznych z chwilą śmierci Profesor dr hab. Marii Łańcuckiej-Środoniowej. Odeszła od nas po długiej i ciężkiej chorobie.

Była wybitnym znawcą flor trzecieorzędowych. Długie lata pracowała pod kierunkiem Profesora Władysława Szafera. Samodzielne badania naukowe mogła podjąć bardzo późno, bo dopiero w wieku 47 lat. Mimo to, opracowała kilka znaczących monografii z dziedziny flor karpologicznych trzecieorzędu, które weszły na trwałe do światowej literatury naukowej i była autorką bardzo interesujących odkryć, np. szczątków kopalnych w miocenie Polski tzw. karłowatej jemioly (*Arceuthobium*). Odkrycie to odbiło się szerokim echem nie tylko w Europie, ale i w Stanach Zjednoczonych, gdzie dziś prowadzi się intensywne badania nad tym pasożytem drzew leśnych.

Przez wiele lat była kustoszem Muzeum Paleobotanicznego. Była również niezrównanym rysownikiem szczątków kopalnych do publikacji paleobotanicznych swoich i swojego męża, Profesora Andrzeja Środonia.

Dane, dotyczące Jej życia oraz pracy naukowej zostały opublikowane z okazji 80 rocznicy urodzin w *Wiadomościach Botanicznych* (37(1/2): 131–134, 1993) oraz, wraz z pełną bibliografią prac, w dedykowanym Jej tomie *Acta Palaeobotanica* (33(1): 9–15, 1993).

Jej imieniem zostały nazwane trzy taksony kopalnych owoców i nasion: *Comptonia srodoniowae* Friis 1979, *Weigela srodoniowae* Friis 1985 i *Carex marii-srodoniowii* Negru 1986.

Profesor Środoniowa zawsze dzieliła się chętnie całą swoją wiedzą i doświadczeniem z tymi, którzy się do niej o radę i pomoc zwracali. A było to liczne grono paleobotaników zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Była uczoną rzetelną, krytyczną i niezwykle precyzyjną w swoich badaniach.

Osobiście, jako Jej uczennica i doktorantka wdzięczam Jej bardzo wiele. To ona wprowadziła mnie w dziedzinę badań paleobotanicznych, nauczyła warsztatu, obserwacji materiałów kopalnych i pisania o wynikach swoich badań. Zawsze miała dla mnie czas i zawsze z całą życzliwością umiała mnie wysłuchać i doradzić. Z czasem nasze stosunki z relacji: mistrz i uczeń przeszły na płaszczyznę współpracy, zwłaszcza po przejściu Pani Profesor na emeryturę, kiedy choroba zaczęła czynić coraz większe postępy – zakres naszej współpracy poszerzył się na tematy naukowe prowadzone przez Panią Profesor; stałam się Jej asystentką, nie przestając być uczennicą.

Umiała służyć radą w wielu sytuacjach, także i tych niezwiązanych z nauką. Była osobą ogromnie taktowaną, skromną i delikatną.

Została pochowana 23 marca 1995 roku na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Ewa ZASTAWNIAK

POŻEGNANIE¹ Funeral oration

Z wielkim smutkiem żegnamy dziś Profesor Marię Łańcucką-Środoniową. Większość swego życia poświęciła nauce i rodzinie. Po ukończeniu w 1938 roku studiów uniwersyteckich w Krakowie otrzymała roczne stypendium Funduszu Kultury Narodowej im. Józefa Piłsudskiego, w ramach którego kontynuowała rozpoczęte jeszcze w czasie studiów badania naukowe w Instytucie Botanicznym UJ. W 1939 roku rozpoczęła pracę w Biurze Państwowej Rady Ochrony Przyro-

dy. Po krótkiej przerwie pracę tę kontynuowała w charakterze urzędniczki, w czasie okupacji po uruchomieniu Biura Ochrony Przyrody przy Głównym Wydziale Lasów, ratując przed okupantem cenne zbiory i akta Biura. Po wojnie do końca 1948 roku pracowała nadal w ochronie przyrody, a od 1949 roku rozpoczęła pracę na etacie starszego asystenta – kustosa w Katedrze Systematyki i Geografii Roślin UJ. Od 1953 roku Profesor Środoniowa na stałe związała się z nowopowstałym początkowo Zakładem, a potem Instytutem Botaniki Polskiej Akademii Nauk. W roku 1951 doktoryzowała się na Uniwersytecie Jagiellońskim i od tego czasu zmieniła swoje zainteresowania naukowe z florystyki na badania paleobotaniczne. Większość swojego czasu poświęcała Profesor Środoniowa zbiorom naukowym oraz popularyzacji botaniki i paleobotaniki. Pozostawiła Dzieło Swojego Życia w postaci dobrze zorganizowanego i udokumentowanego bogatego Muzeum Paleobotanicznego w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie. Miała doskonały zmysł obserwacyjny i duży talent plastyczny i rysunkowy, co znakomicie wykorzystwała do ilustrowania swoich prac naukowych oraz prac profesora Szafera i swojego męża, prof. Środonia. Profesor Środoniowa zajmowała się głównie florami owocowo-nasiennymi z trzeciorzędu Polski. Jedną z tych prac z zatoki Gdowskiej była podstawą Jej przewodu habilitacyjnego na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1966 roku. W 1983 roku otrzymała tytuł profesora. Po przejściu na emeryturę w roku 1984, mimo postępującej choroby Profesor Środoniowa nadal pracowała aktywnie, zajmując się rewizją oznaczeń materiałów muzealnych. Niemal do ostatnich swoich dni Profesor Środoniowa zajęta była rewizją bogatych zbiorów flory trzeciorzędowej z Muzeum Żup Solnych w Wieliczce.

Odszedł od nas wspaniały Człowiek o szeroko otwartym sercu, wielkiej życzliwości dla nas wszystkich. Będzie nam Jej bardzo brakowało, ale pamięć po Profesor Marii Środoniowej na długo pozostanie w naszych sercach.

Leon STUCHLIK

DR IRENA KUCOWA (12.06.1911–1.07.1995)

Doktor Irena Ludmiła Kucowa (nazwisko panieńskie Janik) przysłała na świat w Trzebini (pow. chrzanowski) dnia 12 czerwca 1911 roku. Od siódmego roku życia związana była z Krakowem, gdzie ukończyła najpierw szkołę powszechną (1922), a następnie Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Wandy (1930). W latach 1930–1937 studiowała na Uniwersy-

¹ Słowa pożegnania, jakie w imieniu dyrekcji i pracowników Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk wygłosił w dniu 23 marca 1995 roku nad trumną Zmarłej prof. dr hab. Leon Stuchlik, dyrektor Instytutu.

tecie Jagiellońskim geografii i botanikę. W czerwcu 1937 uzyskała tytuł magistra filozofii z zakresu geografii, a w czerwcu 1939 magistra filozofii z zakresu botaniki na podstawie pracy *Rozwój endodermy w łodydze Galium vernum Scop.* W 1937 ukończyła także Studium Pedagogiczne.

Od maja 1937 do października 1951 pracowała w Dziale Botanicznym Muzeum Przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, dochodząc do stanowiska kustosa. Od lutego 1946 do września 1947 uczyła geografii i biologii w Gimnazjum im. Królowej Jadwigi w Krakowie. Tytuł doktora nauk przyrodniczych uzyskała na Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 7 czerwca 1951 r. na podstawie rozprawy pt. *Krytyczny przegląd gatunków wierzb (Salix L.) z osadów glacialnych Polski.*

Od roku 1953 do przejścia na emeryturę (1980) pracowała w Instytucie Botaniki PAN (od 1954 r. na stanowisku adiunkta). Będąc związana z Zakładem Systematyki i Geografii Roślin Naczyniowych brała udział w opracowaniach taksonomicznych do kolejnych tomów *Flory Polskiej*. Do tomu VII opracowała rodziny *Droseraceae* i *Tamaricaceae*; do późniejszych rodzaje: *Onosma*, *Mimulus*, *Gratiola*, *Limosella*, *Lindernia*, *Digitalis* (tom X), rodzinę *Rubiaceae* do tomu XI, rodzaje *Arnica*, *Doronicum*, *Ligularia*, *Senecio*, *Erechthites* (tom XII) i rodzaje *Arnoseris*, *Aposeris*, *Chondrilla*, *Hypochoeris* i *Trago-*

pogon do tomu XIII. Specjalne studia poświęciła krytycznym rodzajom *Galium* i *Asperula* oraz trudnej grupie *Senecio nemorensis*.

W Instytucie Botaniki, z którym związana była od początku jego powstania, należała do pokolenia żyjącego szczególną atmosferą z czasów kierownictwa profesora Władysława Szafera. Nic więc dziwnego, że poczytywała sobie za obowiązek swoiste „matkowanie” młodszemu oraz stanie na straży tradycji, dobrych manier i obyczajów należnych „świątyni nauki”.

Zbigniew MIREK, Halina PIĘKOŚ-MIRKOWA

SPIS PUBLIKACJI DR IRENY KUCOWEJ

PRACE NAUKOWE:

- 1 KUCOWA I. 1954. Krytyczny przegląd gatunków wierzb (*Salix L.*) z osadów glacialnych Polski. *Acta Soc. Bot. Pol.* 23(4).
- 2 KUCOWA I. 1955. Rodzina *Droseraceae*. *Flora Polska*. T. VII.
- 3 KUCOWA I. 1955. Rodzina *Tamaricaceae*. *Flora Polski*. T. VII.
- 4 KUCOWA I. 1958. Zielnik tyrolski Bolesława Kotuli. *Fragm. Flor. Geobot.* 4(1–2).
- 5 KUCOWA I. 1962. Gatunki *Galium L.* sekcji *Leptogalum* Lange z Polski i ziem ościennych. *Fragm. Flor. Geobot.* 8(4).
- 6 KUCOWA I. 1963. Rodzaj *Onosma L.* (*Boraginaceae*). *Flora Polska*. T. X.
- 7 KUCOWA I. 1963. Rodzaje *Mimulus L.*, *Gratiola L.*, *Limosella L.*, *Lindernia All.*, *Digitalis L.* (*Scrophulariaceae*). *Flora Polska*. T. X.
- 8 KUCOWA I., Mądalski J. 1964. Nowe stanowiska *Galium valdepiilosum* H. Braun w Polsce. *Fragm. Flor. Geobot.* 10(1).
- 9 KUCOWA I. 1964. Przytulnia polska – *Galium polonicum* Błocki. *Fragm. Flor. Geobot.* 10(4).
- 10 KUCOWA I. 1967. Rodzina *Rubiaceae* Juss., Marzanowate. *Flora Polska*. T. XI.
- 11 KUCOWA I. 1970. Badania porównawcze nad anatomią łodygi u gatunków *Asperula L.* i *Galium L.* z Polski i krajów sąsiadujących. *Fragm. Flor. Geobot.* 16(4).
- 12 KUCOWA I. 1971. Rodzaje *Arnica L.*, *Doronicum L.*, *Ligularia* Cass., *Senecio L.*, *Erechthites* Raf. (*Compositae*). *Flora Polska*. T. XII.
- 13 KUCOWA I. 1972. Rodzaje: *Arnoseris* Gaertn., *Aposeris* Neck., *Chondrilla L.*, *Hypochoeris L.*, *Tragopogon L.* (*Compositae*). *Flora Polska*. T. XIII.
- 14 KUCOWA I. 1973. O geograficznym rozmieszczeniu trzech gatunków marzanek (*Asperula L.*) w Polsce i na obszarach sąsiednich. *Fragm. Flor. Geobot.* 19(1).

PRACE POPULARNE:

- 15 KUCOWA I. 1948. Tkanki roślinne. Wydaw. Popul.-Nauk. Wiedza Powszechna, Łódź.

- 16 KUCOWA I. 1954. Góry Świętokrzyskie. Ośrodek Pomocy Naukowych. Warszawa.
- 17 KUCOWA I. 1954. Pieniny. Ośrodek Pomocy Naukowych. Warszawa.
- 18 KUCOWA I. 1954. Parki i rezerwy w Polsce. Ośrodek Pomocy Naukowych. Warszawa.
- 19 KUCOWA I. 1954. Niektóre chronione rośliny w Polsce. Ośr. Pom. Nauk. Warszawa. *Wiad. Bot.* 39(1-2) *Wiad. Bot.* 39(3-4).

DR BARBARA DOROTA KUBOWICZ
(14.12.1950– 15.08.1995)

W sierpniu 1995 roku pożegnaliśmy Panią Barbarę Dorotę Kubowicz, doktora nauk leśnych, wiceprzewodniczącą Ogólnopolskiej Sekcji Fizjologii i Biochemii Polskiego Towarzystwa Botanicznego, adiunkta Wydziału Leśnego SGGW, naszą koleżankę, młodego uczonego, nauczyciela, wychowawcę i przyjaciela młodzieży akademickiej, opiekuna bezdomnych zwierząt.

Przybyła na Wydział Leśny SGGW w 1974 r. jako magister nauk biologicznych, absolwentka Wydziału Biologii Uniwersytetu Warszawskiego, wyróżniona za swą pracę magisterską z fizjologii roślin nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, zde-

cydowana poświęcić się pracy nad fizjologią drzew leśnych. Studiowała dalej pod moim kierownictwem i w 1978 r. obroniła na Wydziale Leśnym SGGW pracę doktorską.

Stanowisko naukowo-dydaktyczne starszego asystenta powierzone zostało Pani Dorocie Kubowicz w roku 1977 w ówczesnym Zakładzie Botaniki Instytutu Biologii Roślin, w Zespole Botaniki Leśnej. Na stanowisko adiunkta powołana została w lutym 1979 roku, a wkrótce potem odbyła roczny staż naukowy na zaproszenie University of Illinois w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Tam właśnie Dr Dorota Kubowicz odkryła związek gospodarki wapniowej w układach komórkowych roślin z procesami regulacji wzrostu przez fitohormony i stała się pionierem wielkiej ofensywy naukowej, w której dziś już setki badaczy na świecie szukają rozwiązania podstawowych mechanizmów regulacji metabolizmu komórki i wzrostu roślin w powiązaniu z gospodarką jonami wapnia.

Badania swe kontynuowała w Katedrze Botaniki Leśnej SGGW, a wyniki ich referowała na sympozjach, konferencjach i kongresach naukowych oraz na zaproszenie wielu instytucji naukowych w Niemczech, Holandii, Belgii, USA, Węgier, Czech i Słowacji. Dorobek naukowy dr Doroty Kubowicz zawiera się w 22 artykułach naukowych publikowanych w części w USA i Niemczech.

Pani Dr Dorota Kubowicz była członkiem szeregu prestiżowych, krajowych i międzynarodowych towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Polskiego Towarzystwa Leśnego, Federation of European Societies of Plant Physiology, American Society for Plant Physiology, International Plant Growth Societies Association.

W szufladzie leży rękopis rozprawy habilitacyjnej Pani Dr Doroty Kubowicz, który stanowi jedyne w swoim rodzaju kompendium o roli i mechanizmach funkcjonowania wapnia u roślin. Odejście Pani Dr Doroty Kubowicz oznacza dla nas utratę jednej z rzadkich szans na wzbogacenie kadry Wydziału Leśnego SGGW o zdolnego i jakże potrzebnego w przyszłości profesora biologa roślin drzewiastych.

Bogata osobowość Pani Doroty znajdowała swój wyraz także w działalności publicystycznej, w autorstwie 17 artykułów popularno-naukowych, występkach w telewizji, a jeszcze dawniej w studenckiej działalności artystycznej.

Pani Dr Dorota Kubowicz była sumiennym i lubianym przez studentów dydaktykiem. Prowadziła zajęcia z botaniki leśnej i fizjologii roślin drzewiastych na Wydziale Leśnym, a także wcześniej z botaniki

ogólnej na Wydziałach: Rolniczym, Ogrodniczym, Zootechnicznym i Technologii Żywności. Ponad wszystko zaś, pracę ze studentami ześrodkowała w Kole Naukowym Leśników Wydziału Leśnego SGGW, którego była opiekunem.

Była organizatorem i inicjatorem konferencji i sympozjów naukowych o charakterze ogólnopolskim. Za pracę organizacyjną otrzymywała wyróżnienia i nagrody J. M. Rektora SGGW.

W dniu 15 sierpnia 1995 r., w wyniku tragicznego wypadku podczas powrotu z międzynarodowej konferencji naukowej, odeszła w pełni sił twórczych Osoba niezwykła, o nieprzeciętnej wrażliwości i głęboko humanistycznym stosunku do świata.

Obdarzona przez los wieloma talentami, jako jedna z niewielu umiała połączyć życiowy pragmatyzm z dążeniem do ideału, realizując zarówno nowe kierunki w pracy dydaktyczno-naukowej, jak i podejmując cenne społecznie inicjatywy na rzecz szeroko pojętej ochrony przyrody, pociągając za sobą liczne grono studentów i pracowników naukowych.

Trudno nam uwierzyć, że wszystkie te niezwykłe, liczne nici, jakie łączyły Ją z nami jeszcze wczoraj, są dziś zerwane, że Jej niedokończony zamierzenia możemy dotknąć już tylko myślą.

Była piękną kobietą, podobna okazałym biało-różowym kwiatom magnolii, kwiatom kwitnącego drzewa. Przywilejem najpiękniejszych kwiatów, ale też ich tragicznym przeznaczeniem jest, że ścina się je właśnie wówczas gdy rozkwitają najpełniej. Takich kwiatów także się nie zapomina.

Tomasz J. WODZICKI

ROCZNICE JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

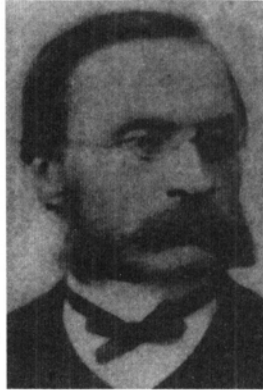
PRO MEMORIA

• **200 rocznica urodzin Stanisława (Cyrny) Dogieła (22 XI 1795–3 III 1863)**, ur. w zaścianku Dogiele (pow. Lidzki), zm. w Szypliszkach (w guberni augustowskiej), nauczyciela szkół m.in. w Łukowaie i Sejnach, autora spisu roślin z okolic Sejn (1830), przedrukowanego przez J. Rostafińskiego (1885).

• **110 rocznica urodzin Edmunda Malinowskiego (4 X 1885–4 XI 1979)**, współtwórca genetyki roślin w Polsce, ur. w Dobrzyniu nad Wisłą, zm. w Warszawie, absolwenta Uniwersytetu w Genewie, profesora

Uniwersytetu Poznańskiego oraz SGGW, kierownika Zakładu Genetyki PAN, autora pionierskich prac na temat konkurencji porostów naskalnych (1911, 1912) oraz wielu publikacji z zakresu genetyki roślin, dotyczących m.in. mieszańców pszenicy, heterozji, chorób wirusowych ziemniaka, autora podręczników *Dziedziczność i zmienność* (1927), *Anatomia roślin* (1938), *Genetyka* (1958).

• **100 rocznica śmierci Feliksa Berdausa (19 XI 1826–24 XI 1895)**, farmaceuty, florysty, ur. w Krakowie, zm. w Warszawie,

absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, asystenta Ogrodu Botanicznego UJ, profesora Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnego w Puławach, autora opracowań florystycznych dotyczących głównie Małopolski i Karpat, w tym klasycznych monografii: *Flora okolic Krakowa (Flora Cracoviensis)*

(1859), *Flora Tatr, Pienin i Beskidu Zachodniego* (1890).

• **100 rocznica śmierci Wincentego Jabłońskiego (21 I 1824–5 IX 1895)**, nauczyciela, przyrodnika, ur. w Czerwonej Woli (pow. przeworski), zm. w Krakowie, absolwenta Uniwersytetu Lwowskiego, współorganizatora i członka Komisji Fizjograficznej AU, autora notatek florystycznych i zoologicznych.

• **70 rocznica śmierci Władysława Zaleskiego (2 X 1852–5 X 1925)**, arcybiskupa, podróżnika, ur. w Wiclonie na Kowieńszczyźnie, zm. w Rzymie, absolwenta uczelni teologicznych w Warszawie i Rzymie, patriarchy Antiochii, delegata apostolskiego Indii Wschodnich, autora wielu artykułów na temat przyrody i kultury Azji Południowo-Wschodniej, a także kolekcji ok. 35 tys. rycin roślin, znajdującej się obecnie w zbiorach Uniwersytetu Warszawskiego.

• **40 rocznica śmierci Romana Kobendzy (15 II 1886–24 XI 1955)**, florysty, dendrologa, fitosocjologa, ur. w Niechcicach (woj. piotrkowskie), zm. w Warszawie, absolwenta Uniwersytetu Warszawskiego, inspektora Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego, profesora SGGW, kierownika Katedry Botaniki Leśnej i Dendrologii, autora ok. 180 publikacji z zakresu florystyki, fitosocjologii, dendrologii, m.in. *Gołoborza i ich stosunek do lasów w Górach Świętokrzyskich* (1939), podręcznika *Botanika leśna* (1950).